

ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz

tığı yoldan yürür. Daha sonra hece ile yazdığı şiirlerde aruzda sağladığı âhen-
gi hecede de kurmaya çalışır ve bunda
da büyük ölçüde başarılı olur. Aynı yıllar-
da kendisi gibi hece vezniyle yazan Enis
Behiç, Yusuf Ziya, Halit Fahri ve Orhan
Seyfi ile birlikte "Beş Hececiler" (bk. BEŞ
HECECİLER) adı verilen grup içerisinde
mütalaa edilir.

Akbaba (1934), *Karikatür* (1936), *Mi-
zah* (1946) dergilerinde 800'den fazla
mizahî şiiri yayımlanan Faruk Nafiz'in bir
de mizah yazarlığı cephesi vardır. Çam-
libel, Çamdeviren, Çamlıvıran, Deli Ozan,
Akıllı Ozan gibi takma adlarla yazdığı
bu şiirlerde daha çok memleket mese-
lelerini, siyasî çekişmeleri ve dil konula-
rını işlemiştir.

Faruk Nafiz ayrıca tiyatro eserleri ka-
leme almış ve manzum mektep temsil-
leri yazmıştır. Köy meselelerini işleyen
Canavar ile (1926) devletin o yıllarda-
ki resmî tarih tezini destekleyen *Akun*
(1932), *Özyurt* (1932) ve *Kahraman* (1933)
bunların en tanınmışlarıdır.

Eserleri. *Şiirler. Şarkın Sultanları* (İs-
tanbul 1918); *Dinle Neyden* (İstanbul
1335); *Gönülden Gönüle* (İstanbul 1919);
Çoban Çeşmesi (İstanbul 1926); *Suda
Halkalar* (İstanbul 1928); *Bir Ömür Böy-
le Geçti* (İstanbul 1932); *Elimle Seçtik-
lerim* (İstanbul 1934); *Boğaziçi Şarkısı*
(Sadettin Kaynak ile birlikte, İstanbul 1936);
Tatlı Sert (mizahî şiirler, İstanbul 1938);
Akıncı Türküleri (İstanbul 1938); *Akar-
su* (İstanbul 1940); *Heyecan ve Sükûn*
(İstanbul 1959); *Zindan Duvarları* (1960'
lardan sonra yazmaya başladığı kıta tar-
zında şiirleri, İstanbul 1967); *Han Duvar-
ları* (İstanbul 1969).

Tiyatrolar. *İlk Göz Ağrısı* (Paul Her-
vieu'den adapte, İstanbul 1922); *Sevki
Tabîi* (H. Kistemaekers'den adapte, Ser-
met Muhtar Alus'la birlikte, 1925'te sahne-
lenen bu çalışması basılmamıştır); *Can-
avar* (İstanbul 1926); *Akun* (İstanbul 1932);
Özyurt (İstanbul 1932); *Kahraman* (İs-
tanbul 1933); *Ateş* (İstanbul 1939); *Dev Ay-
nası* (adapte, 1945'te oynanmış fakat basıl-
mamıştır); *Yayla Kartalı* (İstanbul 1945).
Mektep Temsilleri. *Numaralar* (İstanbul
1928); *Bir Demette Beş Çiçek* (İstanbul
1933); *Yangın* (İstanbul 1931); *Hanım Şiir
Yazacak, Yeni Üsûl, Mektublar* ile birlikte,
İstanbul 1933); *Kanbur* (Yarın mecmua-
sında yayımlanıp yarım kalmış, 1922). Fa-
ruk Nafiz'in bunlardan başka *Yıldız Yağ-
muru* (İstanbul 1936) adlı bir roman de-
nemesiyle *Tevfik Fikret*, *Hayatı ve Eser-
leri* (İstanbul 1937) adlı biyografi çalışma-

sı vardır. Ayrıca çeşitli dergi ve gazete-
lerde hâtıra, sohbet, makale ve deneme-
leri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Ziya (Ortaç), *Faruk Nafiz: Hayatı ve
Eserleri*, İstanbul 1937; a.mlf., "Çoban Çeş-
mesi", *Güneş*, nr. 4, İstanbul 10 Şubat 1927;
Nihad Sami Banarlı, *Faruk Nafiz ve Seçilmiş
Şiirleri*, İstanbul 1949; Mehmet Kaplan, *Şiir
Tahlilleri*, İstanbul 1965, II, 6-18; Hilmi Yüce-
baş, *Bütün Cepheleriyle Faruk Nafiz: Hayatı,
Hatıraları, Şiirleri*, İstanbul 1974; Fevziye Ab-
dullah Tansel, "Faruk Nâfiz Çamlıbel", *KAM*,
III/1 (1974), s. 38-51; a.mlf., "Faruk Nâfiz Çam-
libel'in Kullandığı İğreti Ad ve Gizli İmza-
lar", a.e., XII/4 (1983), s. 43-55; a.mlf., "Faruk
Nâfiz Çamlıbel'in İsmâil Vecih İğreti Adıyla
Üç Hicviyesi", a.e., XV/1 (1986), s. 18-29; Fa-
hir İz, "Çamlıbel", *Eİ² Suppl.* (İng.), s. 167-168.

HALİL HADİ BULUT

ÇAN

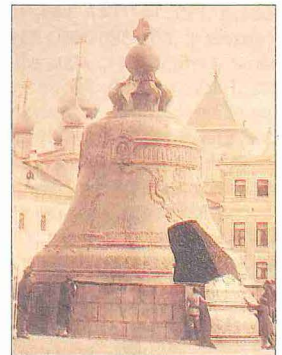
Bir olayı duyurma, haberleşme,
alarm gibi pratik amaçlar yanında
kötü ruhları ve cinleri kovma,
halkı ibadete çağırma gibi
maksatlarla kullanılan bir alet.

Eski Türkler'de gang, çang, çeng, çong,
çung; bazı Batı dillerinde clocca, signum,
campana, nola, cloche; Arapça'da nâkûs,
ceres; Farsça'da nâkûs ve zeng kelime-
leriyle ifade edilir. İlk defa nerede ve ne
zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilin-
memektedir. Bazı yazarlar ahid sandı-
ğı'nın bulunduğu kutsal mekâna giren-
lerin giymesi gereken Hz. Hârûn'un özel
elbisesine asılı çingirakları çanla ilgili ilk
işaretler saymışlarsa da (ERE, VI, 313)
mevcut bilgilere göre muhtemelen çan
ilk defa milâttan önce 1000 yıllarında
Çin'de kullanılmaya başlanmış ve bura-
dan Batı'ya doğru yayılmıştır. Çanın baş-
langıçta insanları tehlikelerden koru-
mak maksadıyla kullanıldığı sanılmakta-
dır. Nitekim bazı eski toplumların, yer-
yüzünü doldurduğuna inanılan kötü ve
zararlı cinleri insanlardan uzaklaştırmak
için çan çaldıkları bilinmektedir. Hıristi-
yanlardaki çan kültürünün de böyle bir hu-
rafeden kaynaklandığı sanılmaktadır.

Çanın, cinleri veya kötü ruhları kovma
fonksiyonu yanında Doğu'da ve Batı'da
yaygınlık kazandıkça kullanım alanları
da çoğalmıştır. Budist merasimlerinde
çanlar önemli bir rol oynardı, tapınakla-
ra çan asılır ve ibadete çağırma için ça-
lınırdı. Brahmanlar'da çan kurban mera-
siminin vazgeçilmez unsuru idi ve düş-
manlara korku salan sesiyle bir güç kay-
nağı sayılırdı. Madraslı Todolar, tanrıyı

boyunda çan asılı bir boğa şeklinde res-
mederlerdi. Burma'da çoğunlukla kut-
sal mekânlarda çan bulunurdu. Batı Af-
rika'da büyü kâhinler / doktorlar suç
işleyenlerin evlerinin önünde çan çala-
rak dolaşır ve bu şekilde onlara bir tür
mânevî ceza verirlerdi. Grekler'de paza-
rın veya hanların açılışını duyurmak, bi-
rine gece nöbeti geldiğini haber vermek
gibi basit işler yanında ölü gömerken
kötü ruhların oradan uzaklaştırılması
maksadıyla da kullanılırdı. Atina'daki Pro-
serpine rahipleri halkı ibadete çağırma-
k için çan çalarlardı. Akdeniz çevresinde
Geç Roma dönemine kadar ibadete ça-
ğırma maksadıyla çan çalınmamıştır.
Nitekim eski Mısır, Filistin ve Asur'da
bunun için trampet kullanılırdı. Yahudi-
ler ve Hintliler'de aynı maksatla boru ça-
lındığı bilinmektedir. Eski Amerika'da da
metal çan kullanılmıştır. Pueblo Kızılder-
rilileri sihir maksadıyla çan veya çingir-
ak takarlardı. New Mexico ve Arizona'-
daki eski şehir kalıntılarında bakır çan-
lar bulunmuştur (ERE, VI, 313 vd.).

Hristiyanlık'tan önce eski Yunan ve
Roma'da çan kullanımı mevcut olmakla
birlikte ilk üç asır boyunca hristiyanla-
ra yapılan zulüm ve baskılar karşısında
ibadetler gizli ifa edildiğinden çan ça-
lma yoluna gidilememiştir. Hristiyanlar
bu imkâna ancak Milano Fermanı'ndan
sonra kavuşabildiler (m.s. 313). Hristi-
yanlık dünyasında çanın ibadete davet
aracı olarak kullanılmasına Kuzey Afri-
ka manastırlarında başlanmış (V-VI. yüz-
yıl), daha sonra da Batı ülkelerine yayıl-
mıştır. VIII. yüzyıldan itibaren piskopo-
lar tarafından "mukaddes su" ile yıka-
nan çan (çan vaftizi), böylece kilisenin aslı
unsurlarından biri haline gelmiştir. Çan
vaftizi, çanın aslında put olduğu, kutsal
su ile yıkanmak suretiyle hristiyanlaştı-
rılması gerektiği inancından kaynaklan-
mıştır. Bu uygulamada çanın vaftiz edi-
lerek koruyucu gücünün arttırılabilece-
ği kanaatinin de tesiri olmuştur. Her ne

"Çanların şahı"
adıylan
Kremlin
Sarayı'ndaki
çanın
XIX. yüzyıl
başlarına ait
bir resmi
(İÖ Ktp., Albüm,
nr. 91.238)

kadar Charlemagne 789'da çana uygulanan vaftizi reddetmişse de gelenek re-forma kadar yaşadı ve bugün Batı'da hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Çanlar önceleri elle çalınırken daha sonra motorla da çalıştırılmaya başlanmıştır. Kiliselerin durumlarına göre çeşitli büyüklükte çanlar kullanılmaktadır. Meselâ Köln Katedrali'nin çanı 25 ton, Kremlin Katedrali'ninki ise 219 tondur. Bazı çanlar tarihi değerleri dolayısıyla müzelerde korunmaktadır (meselâ Edinburg Müzesi'ndeki St. Filians Bell, Köln Müzesi'ndeki Sautfang çanı gibi). Amerika'daki Liberty Bell, Londra'da Westminster Kilisesi'ndeki Big Ben ve Çin'de Peiping'deki 60 tonluk çan dünyanın en tanınmış çanlarındandır.

Arapça'da çan için kullanılan ceres ve nâkûs kelimeleri Kur'ân-ı Kerim'de geçmez, ancak hadislerde her ikisi de kullanılmıştır. Hz. Peygamber, vahiy çeşitlerinden biri hakkında bilgi verirken kendisi için en şiddetlisi olduğunu belirttiği bu vahyin ona zaman zaman "ceres sesi" gibi geldiğini söylemiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 2, "Bed'ü'l-halk", 6; Müslim, "Fezâ'il", 87). Bu ses bir çan sesinin heybetiyle açıklanıp böylece Hz. Peygamber'in halktan Hakk'a, mülkten melekûta yöneldiği düşünülmüşse de ceresin "gizli, yavaş, dışarıdan duyulamayacak kadar hafif ses" şeklindeki kök anlamı göz önünde bulundurularak bunun bir çeşit sinyal veya alarm olarak açıklanması daha uygun görülmektedir. Zira Arapça'da nâkûs tamamen çan için kullanılırken ceresle ilgili kelimeler madenî çanın dışında birbirine çarptıkça ses çıkaran şeylerden yapılan zil, çingirak anlamı da taşımaktadır. Meselâ ezanla ilgili hadislerde bazı sahâbîlerin çan çalmayı teklif ettikleri yolundaki rivayetlerde tokmağı ağaçtan olan çanı ifade eden nâkûs kelimesi geçmektedir (bk. Buhârî, "Ezân", 1, "Enbiyâ", 50, Müslim, "Şalât", 1; Tirmizî, "Şalât", 1). Başka bir hadiste bir adamın taşıdığı tahta çandan söz edilirken de bu kelime kullanılmıştır (bk. Dârimî, "Şalât", 3; İbn Mâce, "Ezân", 1; Ebû Dâvûd, "Şalât", 28).

Hz. Peygamber, kendi ümmetini başka dinlerin gelenek ve merasimlerinden uzak tutmak amacıyla bazı uyarılarda bulunmuştur. Çan konusu da bunlardan biridir. Nitekim bir hadise göre içinde çan bulunan eve melekler girmez (Müsned, II, 366, 372; Ebû Dâvûd, "Hâtim", 6; Nesâî, "Zînet", 54). Bir başka hadiste de, "Çan şeytanın düdüğüdür" (Müslim, "Li-

bâs", 104; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 46, "Hâtim", 6) denilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-münir*, Beyrut 1987, s. 37, 237; *Duden Lexikon*, Mannheim 1967, II, 900; *DCR*, s. 134, 460; *el-Muvaṭṭa'*, "Kur'ân", 7; *Müsned*, II, 148, 366, 372; IV, 43; VI, 158, 163, 257; Dârimî, "Şalât", 3; Buhârî, "Ezân", 1, "Enbiyâ", 50, "Bed'ü'l-vahy", 2, "Bed'ü'l-halk", 6; Müslim, "Şalât", 1, "Libâs", 104, "Fezâ'il", 87; İbn Mâce, "Ezân", 1; Ebû Dâvûd, "Şalât", 28, "Hâtim", 6, "Cihâd", 46; Tirmizî, "Şalât", 1, "Menâkıb", 7; Nesâî, "Ezân", 1, "Zînet", 54, "İftitâh", 37; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XII, 69-70; *TA*, III, 352-353; *ERE*, VI, 313 vd.; *ABr.*, VI, 307-308; *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, V, 2560-2561.

M. SÜREYYA ŞAHİN

ÇANAKKALE

Marmara bölgesinde şehir
ve bu şehrin merkez olduğu il.

Çanakkale şehri, aynı adı taşıyan boğazın Anadolu yakasında ve bu boğazın en fazla darlaştığı bir kesimde düz bir alanda kurulmuştur.

Çanakkale, kuruluşu pek eski dönemlere inmeyen ve temeli Fâtih Sultan Mehmed döneminde atılmış olan bir XV. yüzyıl şehridir. Şehrin bu yeniliğine karşılık çevresinde yapılan kazılar yörede tarih öncesine kadar inen yerleşmelerin varlığını ortaya koymuştur. Bunların başında Çanakkale Boğazı'nın güney ağızı yakınında kurulmuş olan Truva gelir. Bu şehrin eski katları Eski Tunççağı'na kadar inmektedir. Zamanla defalarca yıkılıp yıkılan bu şehir milâttan önce XIII. yüzyılda Yunanlılar tarafından kuşatılıp yıkıldı. Bununla beraber şehir sonradan tekrar gelişti. Kesin olarak ortadan kalkması, önünün alüvyonlarla dolması ve Çanakkale Boğazı çevresinde daha elverişli yerde kurulan başka şehirlerin rekabetiyle de ilgilidir. Bununla beraber daha sonra kurulan şehirlerden Dardanos da (bugünkü Çanakkale'nin güneyinde Truva ile Çanakkale arasında) uzun ömürlü olmamış, çabucak önemini kaybetmiş

ve daha Ortaçağ'a gelmeden ortadan kalkmıştır. Bu topraklar Yunan egemenliğinden sonra Pers hâkimiyetine, milâttan önce 334 yılından sonra da İskender'e ve onun vârislerine geçmiştir. Sırasıyla Bergama Krallığı, Roma ve Bizans hâkimiyetlerini tanıyan bu yöre İmparator Justinianos devrinde Slav ve Hunlar'ın saldırısına uğradı. VII ve VIII. yüzyıllarda müslüman Araplar'ın gelip geçtiği bu yöreye Bizans egemenliğinin son dönemlerinde Türkmen akınları da başladı. I. Kılıcarşan'ın oğlu Sultan Melikşah döneminde (1110-1116) Selçuklu-Bizans çatışmaları çerçevesi içinde Selçuklu emirleri Muhammed ve Monolog, Bursa ve Ulubat üzerinden Çanakkale yöresine kadar ulaştılar. Anadolu Selçukluları'nın parçalanmasından sonra kurulan beyliklerden Karesi Beyliği'nin toprakları da bu yöreye kadar uzanıyordu. Bu beyliğin topraklarının Sultan I. Murad tarafından 1360 yılında Osmanlı topraklarına kesin olarak katılmasıyla Çanakkale yöresi Osmanlı idaresine geçmiş oldu.

Aşağı yukarı birbirine yakın kesimlerde kurulan ve sonradan ortadan kalkan şehirlerin (Truva, Dardanos) yerini Yeniçağ başlarında kurulan Çanakkale şehri almıştır. Bu yeni şehrin nüvesini, Fâtih Sultan Mehmed'in burada boğazdan geçişi kontrol altına almak için yaptırmış olduğu kale meydana getirir. Bu kale, civarda Çanakkale Boğazı'na dökülen Kocaçay (Sarısü da denir) ağzındaki bir alüvyonlu düzlük üzerinde kurulmuştur. 1463 yılında inşa edilen ve Kal'a-i Sultaniye adı verilen bu yapı kare şeklinde idi. Köşelerinde burçlar ve ortasında büyük bir kale ve yine Fâtih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirilen bir de camii bulunuyordu. Fâtih kale içindeki bu camiden başka şehirde de bir başka camii (bu caminin yapımı kaleden de önce 1452 yılındadır) ve hamam yaptırmıştı. Stratejik önemi çok fazla olan bir kesimde kurulan bu kale etrafında zamanla gelişen bir yerleşme yeri oluştu. Önceleri

Çanakkale'den
bir görünüş

